

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โบราณสถานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ทำให้นอกจากการที่โบราณสถานจะทรงคุณค่าและมีความหมายทางประวัติศาสตร์ และการสืบต่ออารยธรรมและภูมิปัญญาของชาติในอดีตอันยาวนานแล้ว โบราณสถานยังมีบทบาทและคุณค่าในแง่ของวัตถุที่มีศักยภาพในการเพิ่มรายได้และแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของทั้งประชาชนที่อยู่รายรอบโบราณสถานหรือของประเทศชาติโดยรวม หากแต่ความพยายามในการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานให้กลายเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของหน่วยงานของรัฐ กลับกลายเป็นเพียงการพยายามสร้างภาพภูมิทัศน์ทางประวัติศาสตร์ที่หยุดนิ่ง มิได้สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ซึ่งเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปทุกขณะ โดยเฉพาะการศึกษาเพื่อจัดตั้งโครงการดำเนินงานพัฒนาโบราณสถานในรูปแบบโครงการอุทยานประวัติศาสตร์หรือนครประวัติศาสตร์ โดยมักเป็นการศึกษาเน้นทางด้านศิลปวัฒนธรรมของช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเท่านั้น อาจเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาแหล่งโบราณสถานโดยไม่สนใจในพลวัตทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณสถานนั้น

เมื่อมองผ่านการจัดการจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและปรับปรุงเมืองประวัติศาสตร์ พบว่าหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีความพยายามในการสร้างความหมายใหม่ให้กับโบราณสถานต่าง ๆ โดยผ่านการเรียนรู้ในแบบเรียน และการเรียนรู้ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่นการจัดป้ายเพื่ออธิบายหรือสื่อความหมายตามจุดต่าง ๆ ในเขตโบราณสถาน การจัดนิทรรศการ รวมไปถึงการจัดงานแสงสีเสียง เพื่อเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์ที่สำคัญของเมืองประวัติศาสตร์นั้น ๆ อาจเรียกได้ว่าเป็นการกลับไปหาอดีต และคัดสรรอดีตเพื่อสร้างความหมายบางอย่างให้กับปัจจุบัน อาจเพื่อเป็นการก่อให้เกิดอัตลักษณ์ (Identity) ชัดใหม่ให้กับสถานที่ ซึ่งส่งผลกระทบต่อองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านที่มีต่อสถานที่เหล่านั้น

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้เลือกศึกษาจากชุมชนในเขตกำแพงเมืองชั้นนอกของนครประวัติศาสตร์พิมาย (pimai historic city)¹ ซึ่งหมายรวมถึงชาวบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบของอุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และเรียกตนเองว่า เป็น "ชาวพิมาย" หรือ "คนพิมาย" ที่มีความรู้สึกผูกพันต่อท้องถิ่นและโบราณสถานในท้องถิ่นของตน ประสบกับการเปลี่ยนแปลงเมื่อรัฐได้เข้ามาจัดการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อนำเอาโบราณสถานมารับใช้สังคมและเศรษฐกิจโดยที่ทางราชการมิได้ให้ความสำคัญกับคนในท้องถิ่น ว่าคนในท้องถิ่นเป็นใคร มีความรู้สึกนึกคิด มีค่านิยม โลกทัศน์ และความสัมพันธ์กับโบราณสถานเป็นอย่างไร รัฐจึงดำเนินการกับชุมชนโบราณสถาน ด้วยการใช่วิธีการโยกย้ายคนในท้องถิ่นออกนอกเขตพื้นที่หรือเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยไม่คำนึงว่า คนในท้องถิ่นนั้นเปรียบเสมือนประวัติศาสตร์ส่วนหนึ่งของโบราณสถานนั้น ๆ เช่นกัน

การศึกษาจึงมุ่งประเด็นไปที่การเปลี่ยนแปลงของชาวบ้าน ที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากปัจจัยต่าง ๆ โดยมุ่งเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์อันเป็นผลกระทบมาจาก นโยบายและประวัติศาสตร์ของรัฐ นอกจากนี้ ยังพยายามในการรวบรวมวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และการใช้คำอธิบายต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้คำบอกเล่าของคนในท้องถิ่น

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานศึกษาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ผ่านมา มักเป็นการศึกษาในแง่ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากรัฐได้เข้าไปทำการอนุรักษ์โบราณสถานและได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนในท้องถิ่นนั้น ไม่ว่าจะเป็นในด้านของการที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน หรือขนบธรรมเนียมดั้งเดิม เช่น

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2527) ศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร ตากและพิจิตร ผลการศึกษาพบว่าผลกระทบจากการพัฒนาส่วนใหญ่ ปรากฏทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ผล

¹ นครประวัติศาสตร์ (National Historic Cities) เป็นเกณฑ์หนึ่งของการจัดจำแนกประเภทโบราณสถานของนักวิชาการสายอเมริกา หมายถึง เมืองหรือบริวารของเมืองที่มีแบบอย่างทางวัฒนธรรม ชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพของอาคารสถานที่หรือมีอาคารประเภทที่กำหนดอยู่อย่างพร้อมมูล ในที่นี้ การแทนคำเรียกเมืองพิมายว่า "เมืองประวัติศาสตร์พิมาย" มิใช่ "อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย" นั้น เพื่อเป็นการครอบคลุมพื้นที่ในเขตเมืองพิมายทั้งหมดมิใช่เพียงแค่เขตอุทยานประวัติศาสตร์ฯ ซึ่งครอบคลุมแค่ภายในเขตกำแพงเมืองพิมายชั้นในเท่านั้น

กระทบทางด้านลบคือ ปัญหาความขัดแย้งในด้านการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะภาคเกษตรกรรมกับการท่องเที่ยวอันสืบเนื่องมาจาก โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งมีการเวนคืนที่ดินจากราษฎรที่อาศัยทำมาหากินอยู่ในบริเวณนั้นจำนวนมาก ผลที่ตามมาคือความเดือดร้อนในเรื่องที่ทำกินของราษฎร อีกทั้งอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมด้านอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่นหรือการบุกรุกทำลายป่าได้

หรือวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ ศึกษากรณีชุมชนเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย” (อัญชลี อินทรีย์วงศ์ 2534) พบว่า โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชนเมืองเก่า บริเวณภายในเขตกำแพงเมืองได้กลายเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโครงการและการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างสองเขตพื้นที่ชุมชน ผลการศึกษาพบความแตกต่างในประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ คือการประกอบอาชีพรอง ระดับรายได้ครัวเรือน นอกจากนี้ยังพบความแตกต่างในประเด็นทางสังคมและวัฒนธรรมอื่น ๆ คือการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมของชุมชน ความคิดเห็นต่อผลการพัฒนาโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ที่มีต่อครัวเรือนและชุมชน และความคิดเห็นต่อผลของการท่องเที่ยวที่มีต่อครัวเรือน ส่วนสิ่งที่ไม่พบความแตกต่างคือการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีวัดเป็นศูนย์กลางของการประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สะดวกต่อการเข้าร่วม และความคิดเห็นต่อผลของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน คือส่วนใหญ่เห็นว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชน

ส่วนงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถาน: ศึกษาเฉพาะกรณีโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (นฤนาถ พุทธิสง 2541) พบว่า ประชาชนจากกลุ่มตัวอย่างส่วนมากเห็นด้วยกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมโบราณสถานในบริเวณเกาะเมืองพอสสมควร ซึ่งความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนแตกต่างกันไปโดยมีระดับการศึกษาเป็นตัวแปรที่สำคัญ ส่วนความแตกต่างทางด้านอายุ อาชีพ รายได้และ ระยะเวลาที่อยู่อาศัย ไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ความคิดเห็นที่แตกต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในการใช้ประโยชน์จากโบราณสถานในบริเวณเกาะเมือง, พฤติกรรมการรับข่าวสารข้อมูล, ความรู้ในการอนุรักษ์และการให้คุณค่าโบราณสถานที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความคิดเห็นของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” (กรรณิกา ปัญจมูล 2540) โดยอาศัยกลุ่มตัวอย่างกลุ่มนักเรียนระดับมัธยมศึกษาในการสำรวจความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์โบราณสถาน

ในส่วนที่เกี่ยวกับความรู้เกี่ยวกับโบราณสถาน, ความรู้ในการอนุรักษ์โบราณสถาน, การมีส่วนร่วม และการได้รับข่าวสารข้อมูล พบว่า นักเรียนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษามีบิดามารดาหรือผู้ปกครองที่มีอาชีพต่างกันและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติเกี่ยวกับความคิดเห็นโดยรวมต่อการอนุรักษ์โบราณสถานที่แตกต่างกัน และ นักเรียนที่ได้รับข่าวสารที่ต่างกันมีความคิดเห็นต่อการอนุรักษ์โบราณสถานที่แตกต่างกัน

ส่วนรายงานการวิจัยของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเรื่อง "ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสังคมและวัฒนธรรม กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่" (สันทัด เสริมศรี 2529) แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ซึ่งมีกิจกรรมการท่องเที่ยวสูงจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของคนในท้องถิ่นสูงทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม โดยเฉพาะในด้านศิลปะ ซึ่งการท่องเที่ยวทำให้เกิดการปรับปรุงศิลปะเพื่อรักษาเอกลักษณ์บางส่วนไว้ และเป็นการนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมมารับใช้สังคมให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น เกิดความพยายามที่จะสร้างประเพณีพื้นเมืองให้ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาร่วมหรือชม ซึ่งมีผลให้คนพื้นเมืองลดการปฏิบัติกิจกรรม โดยมองว่าเป็นการทำให้ประเพณีเดิมด้อยค่าลงไป

ในต่างประเทศ จากการศึกษาวิจัย ณ หมู่บ้านอนุรักษ์ในประเทศญี่ปุ่น (ชยามภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ 2537) ได้มีการศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้านอนุรักษ์ 4 แห่งในญี่ปุ่นพบว่า การอนุรักษ์เป็นวิถีทางที่ถูกเลือกใช้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน โดยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการท่องเที่ยว แต่การที่จะดำเนินการให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่เป็นปัจจัยส่งเสริมทั้ง 3 ประการคือ การเข้าถึงได้อย่างสะดวกสบาย มีสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้เพียงพอ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวอย่างพร้อมมูล

ในการศึกษาด้านผลกระทบของการท่องเที่ยว รายงานการศึกษาเรื่อง "ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนชาวภูเก็ต" (พงษ์อนันต์ สรรพานิชย์ 2528) ได้นำเสนอความคิดเห็นของชาวภูเก็ตทั้งในด้านดีและไม่ดี ในด้านดีนั้น ชาวภูเก็ตยอมรับว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่นและนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ส่วนในด้านไม่ดีคือการท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพและอาชญากรรม สำหรับบทบาทในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น ชาวภูเก็ตผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้นำเอาวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกับสังคมไทยมาปฏิบัติทั้งในด้านการแต่งกายและความประพฤติต่อกันระหว่างชายหญิงในที่สาธารณะอันเป็นทางให้เยาวชนเลียนแบบได้และเป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะ หาดทราย เกาะแก่ง หรืออ่าว อีกประการหนึ่งด้วย

จากการวิจัยข้างต้น พบว่าเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยเป็นการสำรวจเกี่ยวกับความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม หรือแหล่งโบราณสถาน รวมทั้งนำเสนอความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการที่ท้องถิ่นของตนได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในทางบวกและทางลบต่อวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม แต่เป็นเพียงการศึกษาภายใต้กรอบการดำเนินนโยบายของภาครัฐในการจัดการด้านการอนุรักษ์และสิ่งแวดล้อมของทางราชการ โดยไม่ได้คำนึงถึง วิถีชีวิตหรือแนวความคิดของผู้คนที่ดำรงชีวิตในพื้นที่นั้น ๆ มาเป็นระยะเวลายาวนานจนกระทั่งเกิดความผูกพันและเกิดผลกระทบอย่างรุนแรงเมื่อนโยบายการอนุรักษ์ของภาครัฐเข้ามาเปลี่ยนแปลง

ในขณะการศึกษาของนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ที่เกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร ได้แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงจากสถานะการเป็นงานบุญของชุมชนกลายมาเป็น “การแสดง” ทำให้ประเพณีซึ่งเคยมีความหมายในทางระบบความเชื่อแบบเดิมก็หมดความหมายลง รวมทั้งการที่ชุมชนได้เติบโตขึ้นเป็นเมือง ทำให้งานบุญบั้งไฟได้กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมอันใหม่ของเมืองยโสธร ระหว่างคน 4 กลุ่ม ที่อาศัยอยู่ในตัวเมืองยโสธร

นอกจากนี้ ประเด็นการสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นใหม่ หรือการพยายามรื้อฟื้นประวัติศาสตร์ดั้งเดิมของท้องถิ่นขึ้นมา โดยบางครั้งมีการหยิบยืมเอาประวัติศาสตร์ของรัฐ หรือการนำเสนอประวัติศาสตร์ในแง่มุมมองของท้องถิ่นซึ่งเป็นไปในคนละทิศทางกับประวัติศาสตร์ของรัฐ เพื่อประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ ของท้องถิ่น นับว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจและมีการศึกษากันอยู่

เช่น การศึกษาของ Michael Herzfeld จากหนังสือเรื่อง A Place in History (1991) Herzfeld ได้บรรยายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อรัฐได้เข้าจัดการกับการอนุรักษ์พื้นที่ประวัติศาสตร์ ซึ่งได้มีการโต้แย้งกับชนพื้นเมืองที่ไม่เห็นด้วยกับรัฐบาล และความไม่เหมาะสมของนโยบายด้านการท่องเที่ยว โดยการศึกษามุ่งประเด็นไปที่เมือง Cretan ของ Rethemnos ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ภายใต้ Venetian rule และภายหลังได้ถูกครอบครองโดยชาว Turks เขาถามคำถามต่อนักอนุรักษ์และชาวเมืองว่า พวกเขาได้ต่อรองต่อความเป็นเจ้าของของประวัติศาสตร์ ด้วยคำถามในแง่ที่ว่าใครเป็นคนกำหนดเรื่องราวเกี่ยวกับอดีต เรื่องราวเกี่ยวกับอดีตนั้นเป็นของใคร อะไรคือความหมายของประเพณีที่สืบต่อกันมา และสิ่งนี้จะถูกวัดได้อย่างไร จากการสำรวจความหมายของสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างของผู้อยู่อาศัยใน Rethemnos Herzfeld พบว่าความสนใจของชาว Rethemnos ต่อดีดในแง่ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และองค์ประกอบสังคม มากกว่าประวัติ

ศาสตร์ที่เป็นทางการซึ่งเป็นประวัติศาสตร์ที่รัฐนำเสนอพร้อมกับเป็นสินค้าในนโยบายการท่องเที่ยว

รายงานการวิจัยเรื่องพื้นเวียง : การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน (ประทีป ชุมพล 2525) ได้มีการศึกษาพบว่า การมองเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ในสายตาของชนท้องถิ่นผ่านวรรณกรรมเรื่องพื้นเวียงแตกต่างไปจากราชธานี ทำให้เกิดทัศนคติไม่ตรงกันระหว่างกลุ่มชนท้องถิ่นและราชธานี ทั้งที่เป็นเพียงการมองประวัติศาสตร์ เหตุการณ์เดียวกันในคนละมิติ คนละฐานะ และเป็นการแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนอีสานสมัยอดีตยังไม่มีแนวคิดทางด้านประวัติศาสตร์ การเมืองการปกครอง เป็นเอกภาพเดียวกับกรุงเทพ รวมทั้งมีลาว ซึ่งมีวัฒนธรรม ความเชื่อ แนวคิด คตินิยม เหมือนกันอยู่ใกล้เคียง จึงส่งผลให้เกิดการขัดแย้งและการกระทบกระทั่งระหว่างราชธานีและชาวอีสานอยู่เสมอ

หรือจาก การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2521-2531 (โชติมา จันทน์สุคนธ์ 2531) ผลจากการศึกษาพบว่า การศึกษาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชที่มีขึ้นมาอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นผลมาจากการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นของคณาจารย์วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ในการจัดให้มีกิจกรรมสัมมนาวิชาการทางประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชขึ้น โดยเกิดขึ้นจากความสำนึกในเรื่องท้องถิ่นนิยมที่ต้องการศึกษา สืบค้น และเรียนรู้ความเป็นมาในประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นตนและเพื่อผลต่อความก้าวหน้าทางวิชาการเป็นสำคัญ ในระยะหลังของการสัมมนามีสภาพซบเซาลง เนื่องจากจิตสำนึกและเป้าหมายเพื่อสนองผลประโยชน์ด้านอื่น ๆ อาทิ เพื่อการพัฒนา หรือการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นบริบทจากภายนอกที่เข้ามามีอิทธิพล

หรือวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การจัดการพื้นที่ประวัติศาสตร์ จากกรณีศึกษาบริเวณวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา" (ขจรจบ กุสุมาวลี 2542) ได้ทำการศึกษาชาวบ้านบริเวณวิหารพระมงคลบพิตร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายใต้โครงการนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาโดยตรง เนื่องจากพื้นที่บริเวณนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเป็นที่ทำมาหากินสำหรับชาวบ้าน แต่เมื่อกรมศิลปากรเข้ามาดูแลจัดระเบียบความเรียบร้อยในบริเวณนี้โดยการเตรียมการโยกย้ายบ้านเรือนและร้านค้าของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้ต่อต้านกับการจัดการของทางการหลายรูปแบบ นอกจากวิธีการเผชิญหน้าเนื่องจากเงื่อนไขที่ไม่อำนวย ในกรณีนี้ชาวบ้านได้สร้างเรื่องเล่าเพื่อสร้างความหมายที่แตกต่างไปจากความหมายของทางการที่มีต่อพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความผูกพันของชาวบ้านกับการดำรงอยู่ในพื้นที่แห่งนี้

กรณีที่เราเห็นได้ชัดถึงการสร้างประวัติศาสตร์ขึ้นเพื่อเป็นการให้ความหมายในด้านการเมือง คือ การศึกษาเรื่อง “การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี” (สายพิน แก้วงามประเสริฐ 2538) สรุปว่า คุณหญิงโมในปัจจุบันอยู่ในฐานะ “วีรสตรี” แห่งชาติโดยมีอนุสาวรีย์เป็นหลักฐานที่ยืนยันความชอบธรรมของฐานะนี้ ตลอดจนการผลิตซ้ำของงานเขียนที่กล่าวถึงวีรกรรมของคุณหญิงโม โดยเฉพาะงานเขียนหรือพระนิพนธ์ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทการต่อสู้ที่นำโดยคุณหญิงโมเป็นพิเศษ ซึ่งการผลิตซ้ำของงานเขียนเหล่านี้มีเงื่อนไขขึ้นอยู่กับการเมืองที่รัฐต้องการใช้ประโยชน์จากวีรกรรมของคุณหญิงโม ทำให้ภาพลักษณ์ของคุณหญิงโมอยู่ในฐานะวีรสตรีแห่งชาติ นอกจากการผลิตซ้ำทางวาทกรรมจะทำให้คนไทยได้รับรู้และยอมรับในวีรกรรมนี้อย่างฝังลึกในจิตใจแล้ว ยังเป็นเพราะพิธีกรรมอันเกี่ยวเนื่องกับงานฉลองอนุสาวรีย์ที่ถูกผลิตซ้ำเป็นเวลานาน ทำให้คนทั่วไปไปปฏิบัติต่อคุณหญิงโมประหนึ่งเทพหรือเทพารักษ์ประจำเมืองมากกว่าที่จะเป็นวีรสตรีแห่งชาติ

จากการวิจัยเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์นั้น ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากด้วยเหตุผลที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นเพื่อผลประโยชน์ของทางเศรษฐกิจ ทางวิชาการ เพื่อตอกย้ำความเป็นชาติของรัฐ หรือเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง ดังเช่นในบทนำของ *The Practice of Everyday Life* Michel de Certeau (1998) เล่าปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเกี่ยวกับสเปนซึ่งเป็นประเทศเจ้าของอาณานิคม ความพยายามที่จะยึดเยียดความคิดและสถาบันต่างๆ ให้แก่ชาวอินเดียน ซึ่งดูเหมือนจะประสบความสำเร็จอย่างสูงในระยะแรก อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่ถูกทำให้กลายเป็นสเปน เราจะพบว่าชาวพื้นเมืองได้ตีความและปรับเปลี่ยนแนวคิดและสถาบันที่เจ้าอาณานิคมยึดเยียดให้มาตอบสนองเป้าหมาย ความต้องการ และความคิดความเชื่อของพวกเขาได้อย่างแนบเนียน ตัวอย่างของปรากฏการณ์ทำนองนี้ไม่ใช่เรื่องใหม่ และสามารถพบเห็นได้จากงานศึกษาวิจัยชิ้นอื่น เช่น *In the Realm of the Diamond Queen* ของ Anna Tsing

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ความทรงจำ (Memory) เป็นสิ่งที่แตกต่างจากจินตนาการในแง่ของความเป็นจริงที่ก่อตัวขึ้นเป็นรูปร่างซึ่งผสมผสานไปกับความเชื่อต่าง ๆ มุมมองเกี่ยวกับความทรงจำได้ถูกสร้างขึ้นด้วยแหล่งข้อมูลที่อยู่ภายนอก ทำให้ความทรงจำไม่ว่าจะเป็นส่วนบุคคลหรือกลุ่มนั้นถูกสร้างขึ้นภายใต้

ได้การกระทำทางสังคมที่เกิดไปพร้อม ๆ กับการปฏิสัมพันธ์ขึ้นในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะในรูปแบบของเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้น การท่องจำและการบริโภค หรืออนุสรณ์สถานที่ถูกสร้างขึ้น

Maurice Halbwachs นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้สร้างคำว่า ความทรงจำร่วม (collective memory) เชื่อว่าความทรงจำร่วมสร้างกรอบความคิดที่ฝังแน่นประกอบขึ้นโดยสมาชิกของกลุ่มทางสังคม โดยการสร้างคำและภาพให้เห็นเด่นชัดจากการจดจำ ทำให้ความทรงจำร่วมเป็นเสมือนที่รวบรวมองค์ความรู้ ผ่านกลุ่มทางสังคมซึ่งสมาชิกตอบรับและเข้าใจ ทำให้อธิบายได้ว่าความทรงจำร่วมเป็นธรรมชาติของการตกลงใจร่วมกันทางสังคม แต่ไม่สามารถสนองตอบต่อกระบวนการทางสังคมที่จะสร้างหรือกลับคืนสู่อดีต เพราะความทรงจำเปรียบเสมือนส่วนหนึ่งของความจริงทางสังคม แต่รวมถึงความซับซ้อนของปัจเจก เช่น อดีตในส่วนไหนที่ได้รับความสนใจและตอบสนอง และได้รับอนุญาตให้ปัจเจกสร้างและเปลี่ยนแปลงว่าอะไรเป็นส่วนที่เหมาะสมที่จะเป็นอดีตสำหรับปัจจุบัน

Pierre Nora (1996) ได้กล่าวว่า ความทรงจำเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ใกล้ชิดกับสังคมหรือปัจเจก ความทรงจำนั้นเป็นสิ่งที่ไม่อาจเห็นได้อย่างชัดเจน เป็นสิ่งที่ขึ้นกับความประทับใจ ทำให้ความทรงจำเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่อย่างไม่มั่นคง โดยเฉพาะความทรงจำไม่สามารถอธิบายผ่านภาษาได้ และมักตั้งอยู่ในบริบทของความศักดิ์สิทธิ์ ความทรงจำจึงเป็นสิ่งที่มีความหลากหลายและก่อให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นมา และกลายเป็นลักษณะร่วมเฉพาะของแต่ละกลุ่ม ซึ่งความทรงจำนี้จะปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่าง ไม่ว่าจะบน พื้นที่ ภาพ หรือวัตถุ หากแต่ในปัจจุบัน ความทรงจำที่มีต่ออดีตไม่ได้หลงเหลืออยู่ในสังคมอันเนื่องมาจากสังคมได้เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ความทรงจำแบบใหม่ถูกสร้างขึ้น โดยที่ Nora เรียกว่าเป็นแหล่งความจำ (site of memory) อันเป็นสิ่งเชื่อมโยงความรู้สึกถึงความต่อเนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แหล่งความจำที่ถูกสร้างขึ้นนี้มีได้เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน แต่เป็นการจำผ่านประวัติศาสตร์ซึ่งสังคมได้เข้าไปจัดระเบียบอดีต เพื่อสร้างความทรงจำร่วมกันของสังคม

James Fentress และ Chris Wickham กล่าวว่า ความทรงจำทางสังคมคือการแสดงออกของประสบการณ์ร่วม ทำให้คนในกลุ่มมีสำนึกร่วมในอดีตและตีความความทรงจำนั้นเพื่อใช้ในปัจจุบันและอนาคต ความทรงจำทางสังคมในแง่ของการรู้จักอดีตเป็นจินตนาการในกลุ่มทางสังคม เช่น ครอบครัว หรือกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นหนทางพื้นฐานสำหรับการสร้างหรือค้นหาอัตลักษณ์ร่วม และเปรียบเสมือนเครื่องมือในการวางกรอบความคิดและความรู้สึก ซึ่งส่งผลต่อการกระทำและความเป็นจริงทางสังคมของสมาชิกในกลุ่ม ในระดับชาติ ซึ่งมีประวัติศาสตร์แบบทางการซึ่งเรื่องเล่าหรือการสนทนากลายเป็นรูปแบบของความทรงจำทางสังคมซึ่ง Benedict

Anderson ได้มองว่าเป็นการที่นักชาตินิยมได้ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงการสร้างจินตนาการเกี่ยวกับความทรงจำขึ้นมาใหม่

Pierre Boudieu ได้กล่าวถึงความทรงจำอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการรักษาและเปลี่ยนผ่านของความทรงจำทางสังคมว่าเป็นการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างเป็นรูปร่างของความเป็นจริงทางสังคม ดังนั้น ความทรงจำทางสังคมนั้นสามารถที่จะถูกสร้างขึ้นใหม่อย่างง่ายดายภายใต้ชีวิตประจำวัน ถึงแม้ว่ามันจะถูกสร้างขึ้นในความคิดของปัจเจกไม่ได้มีบทบาททางเศรษฐกิจหรือในเชิงการแลกเปลี่ยน เพียงแต่เป็นการมองผ่านการกระทำของผู้อื่นโดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยทางด้านภาษาหรือการนำเสนอ เพราะสำหรับ Boudieu แล้ว ความทรงจำทางสังคม เป็นความจริงทางสังคมที่บริสุทธิ์และเรียบง่ายโดยผ่านปัจเจก ซึ่งยินดีที่จะเรียกความทรงจำเกี่ยวกับอดีต และประสบการณ์ต่าง ๆ และสามารถนำเอาความทรงจำเหล่านั้นมาสร้างเป็นองค์ความรู้ไปโดยปริยาย และนำเอาองค์ความรู้นั้นเข้าไปผสมผสานกับกิจกรรมที่ปรากฏอยู่ในชีวิตประจำวัน

ความทรงจำร่วม (collective memory) เป็นความทรงจำที่เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความทรงจำ และประวัติศาสตร์ (history) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นผ่านการคัดสรรและตีกรอบอดีต เพราะประวัติศาสตร์เกิดขึ้นโดยการรวบรวมตามแนวทางของรัฐ หรือชนชั้นสูง ผ่านการวิเคราะห์และวิพากษ์เพื่อนำเสนอประวัติศาสตร์นั้นโดยผ่านภาษา เพื่อให้ก่อตัวเป็นภาพตัวแทนของอดีตที่ทุกคนในกลุ่มชนมีอยู่ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาไปเป็นการมีอัตลักษณ์ร่วม (collective identity)

อัตลักษณ์ (identity) แบ่งออกเป็น 2 ระดับคืออัตลักษณ์ระดับปัจเจก (individual identity) และอัตลักษณ์ร่วม (collective identity) ซึ่งที่จริงแล้วอัตลักษณ์ร่วมก่อให้เกิดความสงบอยู่ร่วมกันของกลุ่มชน และไม่สามารถแยกออกจากการกระทำหรือละทิ้งสถานภาพของปัจเจกในกลุ่มได้ จากงานของ ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์ (2525) ได้อ้างถึง Alan Dundes ซึ่งได้ให้ความหมายของชาวบ้านว่า กลุ่มของประชาชน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะร่วมอย่างเดียวกันอย่างน้อยที่สุดหนึ่งอย่าง ลักษณะร่วมกันนี้ จะเป็นอะไรก็ได้ เช่น อาชีพ ภาษา ศาสนา ฯลฯ แต่ที่สำคัญคือ กลุ่มที่มีลักษณะร่วมกันนี้จะต้องมีประเพณีบางอย่างซึ่งเรียกได้ว่าเป็นของกลุ่มตัวเอง โดยที่สมาชิกของกลุ่มไม่จำเป็นต้องรู้จักสมาชิกอื่น ๆ ทั้งหมด แต่เขาจะต้องรู้ว่าประเพณีอย่างนั้น ๆ เป็นประเพณีของกลุ่มของเรา ประเพณีเฉพาะของกลุ่มทำให้กลุ่มมีเอกลักษณ์ของตัวเองแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ

มนุษย์มีความสามารถในการรวมกลุ่มได้อย่างกว้างขวางและหลากหลายชนิด เช่น อาชีพ งานอดิเรก อายุ เพศ อาณาเขตหรือเขตการปกครอง ครอบครัวและชุมชนวัฒนธรรม ซึ่งทำให้

ปัจเจกสามารถระบุตนเองหรือย้ายตนเองจากกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่งได้อย่างง่ายดายตามต้องการ เมื่อเกิดความหลากหลายของอัตลักษณ์หลายอย่างในบุคคลคนหนึ่งทำให้เกิดพลังบางอย่างขึ้น โดยเฉพาะในอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรม เช่น วรรณะ กลุ่มชาติพันธุ์ ศาสนา และชาติ ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมอื่น ๆ เช่น ชนชั้น เชื้อชาติ และเพศ เป็นกลุ่มที่มีมิติ และเป็นการตอบสนองต่อความต้องการร่วม ทำให้ความเป็นสิ่งหนึ่งหรือเอกลักษณ์หนึ่งหมายถึง สภาวะที่ปริมาตรอันคลุมเครือนั้นตกอยู่ภายใต้ระบอบของการคิดและปฏิบัติชนิดหนึ่ง พลวัตที่เกิดจากการปะทะกันของความหมายต่าง ๆ เพื่อพยายามครองความเป็นใหญ่ สถาปนาตัวเองเป็นความหมายของสิ่งนั้น ๆ (ธงชัย วินิจจะกุล 2530: 179) สิ่งเหล่านี้ได้แผ่เงาปกคลุมอยู่ในประวัติศาสตร์อย่างเข้มข้นกว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพราะส่วนของวัฒนธรรมเหล่านี้ได้ถูกฝังรากลึกและผูกมัดมากกว่าเป็นการแลกเปลี่ยนความต้องการและความสนใจ ซึ่งเป็นลักษณะอื่น ๆ ของอัตลักษณ์ร่วม

ประเพณี หรืออดีต ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้เช่นเดียวกัน Eric Hobsbawm (1981) ได้กล่าวว่า ประเพณีที่ถูกสร้างขึ้น โดยปกติจะอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่รู้กันอยู่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม และพิธีกรรมหรือสัญลักษณ์บางอย่างซึ่งมุ่งปลุกฝังคุณค่าและขนบธรรมเนียมบางอย่างด้วยการทำซ้ำ และประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นนั้น มักต้องสร้างความต่อเนื่องกับประวัติศาสตร์ในอดีตให้ได้ เพื่อยืนยันถึงความเป็น ของจริง แต่ในบางครั้งประเพณีที่ถูกสร้างขึ้นไม่จำเป็นต้องต่อเนื่องมาจากอดีต แต่เป็นการเกิดการแตกแยกกับอดีตได้เช่นเดียวกัน

ดังนั้นการสร้างประเพณีแล้วนำไปใช้เพื่ออธิบายหรือประกอบกรปฏิบัติทางสังคมอื่น ๆ ที่มีผลกระทบต่อสังคม อาจก่อให้เกิดผลกระทบเช่น ก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของคนในกลุ่ม ในเชิงฐานะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือความชอบธรรมกับสถาบัน หรือคนบางกลุ่มในสังคม หรือเป็นการตอกย้ำค่านิยม ความเชื่อดั้งเดิมที่มีอยู่ในสังคมนั้นอยู่แล้ว

ทำให้ในหลายกรณี การรับรู้ในเรื่องนิทาน นิยายและความเชื่อต่าง ๆ ที่คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมกันอาจนำไปพิจารณาให้เกิดมีการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ประเพณีใหม่ ๆ หรือกิจการสังคมใหม่ ๆ ขึ้น มาให้สอดคล้องกับความเป็นมาในอดีตและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจในอนาคต อย่างมีความหมายโดยไม่ยาก (ศรีศักร วัลลิโภดม 2532 : 48)

ความสำคัญของชุมชนและอัตลักษณ์ได้สร้างส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย รวมทั้งสิ่งประดิษฐ์ที่ช่วยสนับสนุนสิ่งเหล่านี้ เช่น ความทรงจำของการเสียสละในอดีต ความทรงจำในชัยชนะ ความทรงจำในเรื่องของวีรกรรมในอดีต ได้ผลักดันความรู้สึกของการเชื่อมโยงตน

เองกับคนรุ่นก่อน ประเพณีและพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกมั่นคงและมีรากฐานในชุมชน

ในยุคปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งหมายถึง "...a process in which social life within societies is increasingly affected by international influences based on everything from political and trades ties to shared music, clothing styles, and mass media." (Johnson 1995: 122) ได้อวดอ้างว่าเป็นวิสัยทัศน์จากมุมมองที่กว้างไกลระดับโลก แต่เอาเข้าจริงกลับจำเป็นต้องรับรู้เข้าใจโลกแต่เพียงผิวเผิน ฉาบฉวย หรือมองเห็นแต่ชนชั้นนำทาง เศรษฐกิจและปัญญาชน ณ ศูนย์กลางต่าง ๆ ของโลกเป็นหลักจึงจะจัดการกับโลกใบเล็กของบรรดา globalisers เหล่านั้นได้ Globalization หลบเลี่ยงไม่มองความเหลื่อมล้ำทางอำนาจและโอกาสในแวดวงที่ต่างกัน (ธงชัย วินิจจะกุล 2531: 18) ทำให้แบบแผนวิถีชีวิตและแบบแผนของวิถีชีวิตมีแนวโน้มเป็นอยู่อย่างตะวันตก หากแต่วัฒนธรรมอันได้แก่แบบแผนวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ยังคงเป็นแบบไทย แม้ว่า ความเป็นไทยหรือความเป็นท้องถิ่นแบบใหม่ (Localism) นั้นจะต้องเข้าถึงด้วยการซื้อหาและการบริโภคสัญลักษณ์เหล่านั้น ดังที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2540: 47) กล่าวว่า "...ผมเข้าใจว่าในวัฒนธรรมที่เราเรียกว่ากระแสโลกาภิวัตน์นั้น มีส่วนที่พัฒนาขึ้นมาจาก 'ท้องถิ่น' ปะปนอยู่ในกระแสมากมายทีเดียว..."

ดังนั้น วิถีที่จะทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอยู่รอดน่าจะเป็นการนำเอาสิ่งที่เชื่อหรือผูกพันว่าเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมขึ้นมาผสมผสานเปลี่ยนแปลงตามแต่เห็นสมควรดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง (2532) ได้เสนอว่าให้มีการ "ปรับปรน" คือการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมภายใต้ความคิดแบบภูมิปัญญาชาวบ้านและระบบเศรษฐกิจแบบใหม่

ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งหรือที่ Certeau เรียกว่าเป็น tactic ซึ่งไม่ใช่การปฏิบัติการต่อต้านจากมุมมองหลัก หรือการเปลี่ยนแปลงหรือเพื่อผลประโยชน์แต่เป็นส่วนหนึ่งของการปรับตัว การปรับปรนจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานการต่อรองหรือการแทนที่บางส่วนมากกว่าการปะทะหรือการต่อต้าน ทำให้ปัจเจกสามารถเลือกอัตลักษณ์ของตนเองได้ผ่านวิถีชีวิตที่ตนเป็นผู้เลือก

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึง ความพยายามในการสร้างความเป็นเมืองประวัติศาสตร์ (historical city) ของรัฐ โดยการพยายามจัดการกับโบราณสถานในเขตและโดยรอบกำแพงเมืองพิมาย ภายใต้โครงการอุทยานเมืองประวัติศาสตร์พิมาย ผ่านการปลูกฝังให้คนในท้องถิ่นได้ตระหนักถึง

ความสำคัญของโบราณสถาน โดยประวัติศาสตร์จากส่วนกลาง เพื่อให้คนในท้องถิ่นได้รับความสำคัญของปราสาทหินพิมายที่มีต่อประวัติศาสตร์ชาติ และยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากนโยบายอนุรักษ์และพัฒนาให้กลายเป็นเมืองประวัติศาสตร์

2. เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น(local history) ของเมืองพิมาย โดยเฉพาะตำนานและเรื่องเล่า อันเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม , ภูมิศาสตร์ และการแสดงออกถึงจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ รวมถึงผลกระทบของประวัติศาสตร์ชาติที่มีต่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยผ่านการบอกเล่าจากคนในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

3. เพื่อให้ทราบถึงการปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นหลังจากที่คนในท้องถิ่นได้เลือกรับและสนองตอบต่อนโยบายของรัฐ รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านเลือกรับหรือปฏิเสธซึ่งก่อให้เกิดอัตลักษณ์บางอย่างขึ้นในกลุ่มคนในท้องถิ่น เช่น การสร้างอดีต ขนบธรรมเนียมประเพณี

วิธีการศึกษา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้เลือกการศึกษา คนในกลุ่มที่เรียกตนเองว่าคนพิมาย ดังนั้น จึงไม่สามารถกำหนดขอบเขตทางภูมิศาสตร์ได้อย่างแน่ชัด เนื่องจากที่จัดตนเองว่าคนพิมานั้น เป็นไปด้วยหลายลักษณะ เช่น เป็นถิ่นกำเนิด เป็นถิ่นที่เคยอาศัย หรือเป็นแหล่งที่ใช้ชีวิตอยู่ในปัจจุบัน แต่จะเน้นหนักไปในกลุ่มคนที่อาศัยหรือเคยอาศัยอยู่รอบ ๆ ปราสาทหินพิมายเป็นหลัก

เนื่องจากการศึกษามุ่งประเด็นไปที่การใช้มุมมองของชาวบ้านมองถึงความเปลี่ยนแปลงและสิ่งที่เกิดขึ้นของเมืองพิมาย ทำให้ผู้เขียนเลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์กับคนในท้องถิ่น และคนที่ให้คำจำกัดความตนเองว่า “คนพิมาย” นอกจากนี้ ผู้เขียนยังเลือกใช้วิธีเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านชีวิตประจำวันและพิธีกรรมท้องถิ่น ทำให้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาส่วนมากเป็นการพูดคุยเสนอความคิดเห็นกันในกลุ่มคนที่ทำการศึกษามากกว่าจะเป็นการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม การใช้วิธีเหล่านี้ ทำให้มองเห็นภาพเพียงด้านเดียวของเมืองพิมาย ดังนั้น จึงได้มีการสัมภาษณ์และพูดคุยกับคนที่ไม่ใช่คนพิมาย แต่เกี่ยวข้องกับ เมืองพิมายในด้านต่าง ๆ เช่น มุมมองจากนักท่องเที่ยว จากมัคคุเทศก์ จากข้าราชการท้องถิ่น และข้าราชการจากส่วนกลาง และผู้เขียนยังศึกษาถึงเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองพิมาย ไม่ว่าจะเป็นด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี หรือบันทึกของผู้มาเยือนพิมายในอดีต

ผู้เขียนได้ทำการเก็บข้อมูลโดยเริ่มจาก เดือนพฤศจิกายน 2541 จนถึง ธันวาคม 2542 โดยอาศัยการสัมภาษณ์ข้อมูลจากชาวบ้านด้วยฐานะผู้ศึกษา บางครั้งในฐานะของนักท่องเที่ยว และบางครั้งในฐานะของผู้ร่วมประกอบพิธีกรรม

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเป็นการนำเสนอประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองพิมายตั้งแต่อดีต จนกระทั่งกลายมาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ในปัจจุบันในบทที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างคนพิมายกับเมืองพิมายทั้งในด้านของประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ในบทที่ 3 และการขัดแย้งระหว่างตำนานกับประวัติศาสตร์และผลต่อเนื่องที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นอัตลักษณ์ในปัจจุบันของชาวพิมายในบทที่ 4 และความสัมพันธ์ระหว่างเมืองพิมายกับการท่องเที่ยวในบทที่ 5

นิยามศัพท์

โบราณสถาน ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 บัญญัติไว้ตอนหนึ่งว่า “โบราณสถาน หมายถึงอสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปประวัติศาสตร์และโบราณคดี”

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คือ กระบวนการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เน้นสำนักการแสดงผลของกลุ่มคนในสังคมท้องถิ่นเป็นหลัก ประวัติศาสตร์ที่สะท้อนทัศนคติของกลุ่มคนเกี่ยวกับอดีตของตนเอง ปฏิกริยาต่อภาวะแวดล้อม และปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม พัฒนาการทางด้านความคิดของกลุ่มคนนั้น สามารถเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบันได้ (ธิดาสาระยา 2539)

ประวัติศาสตร์บอกเล่า (oral history) หมายถึงเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับอดีตที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ซึ่งผู้เก็บข้อมูลได้จากการสัมภาษณ์ ๑๓ หรือบันทึกข้อมูลลงเทป (วรรณิ วิบูลสวัสดิ์ แอนเดอร์สัน 2531)

คนพิมาย หมายถึง คนที่อาศัยหรือเคยอยู่อาศัยในเขตกำแพงเมืองชั้นนอกของเมืองพิมาย รวมถึงผู้ที่เรียกขานตนเองว่าเป็น “คนพิมาย” เพื่อแสดงถึงภูมิลำเนาของตน

คนโคราช หมายถึง คนที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมาหรือเรียกขานตัวเองว่าเป็น “คนโคราช” เพื่อแสดงถึงภูมิลำเนาของตน

เมืองพิมาย หมายถึง ชุมชนในเขตเมืองประวัติศาสตร์พิมาย

เมืองโคราช หมายถึง อำเภอเมืองนครราชสีมา
นครราชสีมา หมายถึง เขตจังหวัดนครราชสีมา